

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 614

C-uppsats, 10 poäng

Höstterminen 2006

En skildring av sex gymnasiekuratorers erfarenheter och arbete med elever med social fobi

Författare: Jenny Wennerström
Handledare: Anna Lena Strid

Abstract

The purpose of this essay was to examine six high school welfare officers' experiences and work with students suffering from social phobia and discuss the welfare officers' view on social phobia from a psychiatric, cognitive and a knowledge theory. The study consists of qualitative interviews with welfare officers from several different high schools and attempts to answer the following questions: What previous experiences do welfare officers have of students with social phobia? How do welfare officers become aware of students with symptoms of social phobia and bring forth their problems? How do welfare officers describe their social work with students suffering from social phobia? The welfare officers' experiences of students with social phobia varied but turned out to be less salient than the amount of research in the area would suggest. The theoretical knowledge also varied, as did the acquiring and use of theory. These findings were then analysed on the basis of Rosmari Eliassons thoughts on knowledge, leading to the conclusion that the interviewed welfare officers do not construct their work on praxis-knowledge. The study's results concerning students with social phobia and the welfare officers' work with these students consisted in both deviant and common understandings, which were thereafter analysed according to cognitive theory. The predominant opinion among the welfare officers is that introvert students are given fairly high attention. Suspicion of social phobia arises when there is a significant decrease in a student's school results and attendance, when the student has a small social network, an isolating behaviour or experiences difficulties in different social contexts. These indicators can often lead to the recognition of the problem of social phobia, which is usually made by the teacher, the parents or even by the student himself or herself. There is little work done to prevent these problems and the counsellors' main working method consists of individual conversations with focus on the student's general situation. Establishing contact with the student, questions of integrity, waiting times at a referral, as well as making time for conversations are some of the difficulties encountered by welfare officers in their work with students with social phobia. The cooperation at school and with parents seems to work well; however, problems may arise due to professional secrecy of different authorities that may affect the understanding and insight of the other's work.

Keywords: School welfare officer, social phobia, experience, knowledge, cognitive theory.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Perspektivval	5
1.4 Avgränsning	5
2. Bakgrund skolkuratorn	6
2.1 Skolkuratorns arbetssätt	6
2.2 Aktualisering och anmälningsskyldighet	7
2.3 Samarbete och sekretess.....	7
3. Tidigare forskning	7
3.1 Forskning kring skolkuratorn	7
3.2 Forskning kring social fobi	8
4. Teoretisk utgångspunkt	9
4.1 Eliassons kunskapsteori.....	9
4.2 Kognitiv teori	10
4.3 Begrepp och definitioner	11
4.3.1 Ångest, fobi och social fobi.....	11
1.5 Diagnosen social fobi	11
5. Metod	12
5.1 Urval.....	13
5.2 Genomförande	13
5.3 Analysmetod.....	14
5.4 Tillförlitlighet och trovärdighet.....	15
5.5 Etiska överväganden	15
5.6 Källkritik	16
6. Redovisning av resultat och analys	17
6.1 Tema 1: Kuratorns erfarenheter	17
6.1.1 Begreppet social fobi.....	17
6.1.2 Självpuppskattning av kompetensen kring social fobi	18
6.1.3 Erfarenheter från elever på skolan	18
6.1.4 Teoretiska kunskaper och praktiska erfarenheter	19
6.2 Tema 2: Uppmärksamhet och aktualisering	21
6.2.1 Misstankar och kännetecken vid social fobi	21
6.2.2 Uppmärksammandet av tillbakadragna elever	23
6.2.3 Aktualisering av tillbakadragna elever.....	24
6.3 Tema 3: Kuratorns sociala arbete.....	25
6.3.1 Kuratorns arbetssätt.....	25
6.3.2 Förebyggande insatser.....	27
6.3.3 Svårigheter i arbetet	28
6.3.4 Samverkan och samarbete	29
6.4 Analys.....	30
6.4.1 Eliassons kunskapsteori.....	30
6.4.2 Den kognitiva teorin.....	32
7. Slutdiskussion.....	34
8. Källförteckning.....	37
8.4 Bilaga A: E-post kontakter	39
8.1 Bilaga B: Diagnosen DSM-IV	40
8.2 Bilaga C: Intervjuguide	41
8.3 Bilaga D: Introduktionsbrev	42

1. Inledning

Som anhörig har jag fått insikt i hur det är att vara drabbad av social fobi och hur ångest kan begränsa en människas liv. Min förförståelse är att alla människor upplever ångest mer eller mindre och att social fobi därför är ett ganska vanligt problem. Att ångest kan utvecklas till att bli en fobi för sociala situationer är något som intresserar mig, då min grundfilosofi är att människan är en social varelse som tillsammans med andra utvecklar en högre mening med livet. Den okunskap som jag har mött i vardagen och medias svaga rapportering av problemet har drivit mig till detta uppsatsämne. Utifrån ovanstående intresse har jag valt att undersöka hur skolkuratorer ser på problematiken social fobi hos gymnasieelever.

1.1 Problemformulering

Vi lever i ett samhälle där socialkompetens och flexibilitet efterfrågas allt mer. Detta innebär att sociala svårigheter blir ett påtagligt handikapp och social ångest ett ökande problem. Alla människor har sociala rädslor och drabbas av ångest emellanåt men vad som skiljer social ångest från vanlig ångest är att den inte är lika övergående utan kan vara permanent. Tonåren är för de flesta en mycket osäker tid i livet då man tar hårt på misslyckanden. Att göra bort sig inför publik vid en presentation inför klassen kan utveckla normal blygheten till social fobi (Kåver, 1999).

Social fobi är viktigt att uppmärksamma då det har en stor betydelse för barnets skolgång, relationer och framtida förutsättningar. Enligt Svirsky (2006) kan social fobi innebära en mängd komplikationer för det barn eller den tonåring som drabbas. Några av dessa komplikationer är att social fobi kan leda till andra psykiska problem, samt problem i yrkeslivet och i andra sammanhang i livet.

Skolan har en aktiv roll och stort ansvar vad det gäller barns psykosociala hälsa. Enligt skollagens 1 kap. 2 § och 4 kap. 1 § ska skolan ta hänsyn till de särskilda stöd som elever kan tänkas vara i behov av. Det riktas ett särskilt ansvar mot skolan för de elever som anses ha svårigheter att nå utbildningens mål. Därmed måste utbildningen anpassas efter eleven och all skolpersonal måste uppmärksamma och hjälpa dessa elever (Svensk Facklitteratur, 2002). Hur bemöter skolan elever med problematiken social fobi och lever skolan upp till de krav som är lagstadgade för skolans verksamhet?

Kuratorn är en av de yrkeskategorier som elevvården består av. Elevvården har till uppgift att förebygga uppkomsten av svårigheter i skolan och personliga problem hos elever. De ska fånga upp elever som mår dåligt, ge stöd och insatser vid behov (ibid.). Hur ser skolkuratorns arbete ut med elever som har social fobi, då skolkuratorns praxis innebär en mycket liten erfarenhet av social fobi medan forskningen som står för den teoretiska kunskapen visar på ett omfattande problem bland barn och unga. Denna inkongruens gör det intressant att undersöka skolkuratorers erfarenheter av social fobi, uppmärksammandet av dessa elever, samt hur arbetet fungerar med elever som har social fobi.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att belysa sex gymnasiekuratorers erfarenheter och arbete med elever med social fobi samt föra ett resonemang kring skolkuratorers syn på social fobi utifrån psykiatrisk, kognitiv och kunskapsteori. Frågeställningarna i studien är:

- Hur ser skolkuratorernas erfarenheter ut kring elever med social fobi?
- Hur uppmärksammas och aktualiseras elever med symtom av social fobi på skolan?
- Hur beskriver skolkuratorerna det sociala arbetet på skolan utifrån elever med social fobi?

1.3 Perspektivval

Denna uppsats utgår från skolkuratorns perspektiv. Det är skolkuratorns sätt att se på problematiken social fobi som återges, vilket innebär att det är skolkuratorns erfarenheter och tankar kring social fobi som är centralt och reflekteras.

1.4 Avgränsning

Det finns många olika perspektiv på social fobi, bl.a. genetiska, neurobiologiska, sociologiska, evolutionära och olika psykologiska perspektiv, som t.ex. den psykoanalytiska, behavioristiska och kognitiva. På grund av uppsatsens tidsram har författaren valt att endast fördjupa sig i de ovanstående perspektiven. I studien kommer skolkuratorn att presenteras kortfattat och social fobi att definieras.

2. Bakgrund skolkuratoren

Under 1950- och 1960-talen anställdes kuratorer inom gymnasieskolan och under samma tid kom kuratorsverksamheten att utvecklas inom det allmänna skolväsendet. Syftet med skolkuratorer uppstod då man insåg att det behövdes personal som kunde främja samarbetet på skolan, med elevens hem och andra myndigheter (Svensk Facklitteratur, 2002). Dagens skolkuratorer har socionomexamen och kan ses som skolans socialarbetare. Skolkuratoren har kunskaper om människans utveckling, lärande och socialisation, liksom om villkoren för dessa processer. I socionomutbildningen ingår även kurser i juridik, vilket ger kuratorn kunskap i bl.a. sociallagstiftningen och samhälles resurser (D-Wester, 2005).

2.1 Skolkuratorns arbetssätt

Skolkuratorns grundläggande arbetsmetod är kartläggning av enskilda elevers sociala situation i skolan. För att ett barns skolsituation ska fungera krävs en helhetsbild av elevens situation och behov. Skolkuratoren måste se till hur eleven mår, hur det fungerar i skolan, hur eleven har det hemma och på fritiden. Kuratorn skapar sig en bild av detta genom samtal med eleven, föräldrarna, lärare och annan skolpersonal. Det är viktigt att se till dessa förhållanden och omständigheter innan man beslutar sig för olika insatser. Ofta behövs flera insatser för att barnets situation ska förbättras, såsom pedagogiska samt ett socialt och känslomässigt stöd. Om problemet är så allvarligt att barnet t.ex. inte får sina behov tillgodosedda hemifrån kan socialtjänst eller barn- och ungdomspsykiatri (BUP) behövas kopplas in (ibid.).

De insatser som kuratorn använder sig av är flerpartssamtal med elev, förälder, lärare och andra i elevens nätverk, individuellt stöd samt behandlingssamtal med eleven och olika former av grupsamtal med elever. Skolkuratoren kan också vara handledare och ge konsultation till annan skolpersonal, liksom hjälpa till i samarbetet mellan skola, socialtjänst, habilitering och BUP. I arbetet ingår även krishantering, upprättandet och genomförandet av handlingsplaner mot till t.ex. mobbning och att skapa en bra skolmiljö. Skolkuratoren sitter för det mesta med vid elevvårdskonferenser, vilket är ett problemlösningsmöte med skolledning, elevvård samt elev och föräldrar. Dessa insatser kan ses som förebyggande arbete på skolan och syftar till att skapa en god miljö för barnets lärande och utveckling. Det krävs en medveten plan för att det förebyggande arbetet ska fungera. Risken är annars att skolkuratorns arbete utgörs av enbart akuta fall och att deras arbete endast sker med enskilda elever. Det förebyggande arbetet sker på tre nivåer, individ-, grupp- och organisationsnivå. (ibid.)

2.2 Aktualisering och anmälningsskyldighet

En elev kan aktualiseras på olika sätt. Eleven kan själv ta kontakt med skolkuratoren, elevens lärare kan ta kontakt, någon annan inom skolpersonalen eller föräldrarna. Det kan även komma upp på klasskonferenser. En annan skola eller myndighet kan också kontakta skolkuratoren om en elev på skolan verkar må dåligt (ibid.). Det är framförallt lärare och klassföreståndare som aktualiserar elever hos kuratorn, men vid gymnasiet tar även elever, främst tjejer, i hög utsträckning kontakt med kuratorn (Utbildningsförvaltningen, 2003:15). Orsaken till att elever aktualiseras är många men kan delas in i fyra olika grupper. Dessa områden är hälsa, inläring, relationer inom skolan och social situation utanför skolan. Anmälningsskyldighet gäller alla som arbetar inom skolan, d.v.s. det skall göras en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa. En anmälan görs vid misstanke av olika omständigheter i barnets miljö, t.ex. fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, bristande omsorg men kan också ske på grund av barnets eget beteende (D-Wester, 2005).

2.3 Samarbete och sekretess

Skolan är en del av samhällets skyddsnet för barn och unga. Det krävs därför att skolkuratoren bygger upp ett kontaktnät med socialtjänst, fritids- och fältverksamhet, polis, BUP och andra som har barn och unga som målgrupp. Skolan liksom socialtjänsten tillhör kommunens ansvar och det kan på olika sätt behöva samverka så att denna målgrupp klarar sin skolgång. Sekretessen är till för att skydda uppgifter kring den enskildes personliga förhållanden. Inom skolan gäller sekretess för all personal men kuratorer och psykologer har en högre grad av sekretess. Det kan innebära svåra ställningstaganden i frågor om samtycke från elev till att uppgifter lämnas ut, eller när en omyndig elev inte vill att föräldrarna kontaktas. Sekretessen får inte bli ett hinder för samverkan om en elev är i behov av stöd och insatser, dock kan detta vara svårt då sekretess även råder mellan olika myndigheter (Svensk Facklitteratur, 2002).

3. Tidigare forskning

3.1 Forskning kring skolkuratoren

Det finns lite forskning kring skolkuratoren, det som påträffats är vad som presenteras nedanför. En D-uppsats har hittats på området, Skolkuratoren – kameleonten, från Lunds Universitet (2001) skriven av Irja Eskelinen, som handlar om skolkuratorns roll.

Vid utbildningsförvaltningen i Stockholm görs utvärderingar av skolkuratorers arbete i Stockholmsområdet. Sammanställningen bygger på kuratorernas fortlöpande dokumentation vilket sker utifrån en viss modell via ett elektroniskt dataprogram, som har använts och utvecklats av enheterna sedan 1996.

3.2 Forskning kring social fobi

Studier i Sverige kring social fobi visar att ungefär 15 procent av den vuxna befolkningen lider av social fobi. En undersökning i Stockholmsområdet och på Gotland baserad på DSM-IV bland 2000 slumpmässigt utvalda vuxna med svar från 1202 visade att 15,6 procent var drabbade av social fobi (Furmark, 2000). Det finns lite forskning i Sverige om barn med social fobi och inga större studier på hur vanligt det är bland barn. Därmed har internationella studier använts i denna uppsats. Forskningen från bl.a. USA, Tyskland, Storbritannien och Holland överensstämmer bra och likvärdiga forskningsresultat har hittats från olika källor. De internationella studierna som bygger på DSM-IV visar att ungefär 8-10 procent av alla barn lider av social fobi. En holländsk studie av ungdomar i åldrarna 13-18 år visade att 9.2 procent led av social fobi. En liknande undersökning i staten New York visade att 8.4 procent av de deltagande barnen i åldern 8-17 år var drabbade (Svirsky, 2006).

Kontakt har tagits med forskare (se bilaga A) vid olika institutioner och beskedet blev att det finns ingen forskning på omfattningen av social fobi bland barn och unga i Sverige, bortsett från en studie av 237 gymnasieelever i Stockholmområdet, som visade att 21 procent upplever social ångest varav hälften av dessa är kopplade till skolprestationer (Wetterberg, 2004). Ett examensarbete från lärarutbildningen vid Malmö högskola visar även på omfattningen av social fobi bland gymnasieelever. Undersökningen bestod av enkätsvar från 103 elever från fem olika klasser, varav alla utom en klass tillhörde de teoretiska programmen. Resultatet av undersökningen visar att 16,5 procent av gymnasieeleverna i undersökningen har social fobi utifrån kriterierna i DSM-IV (Jarlskog & Lindskoug, 2002). Enligt en undersökning av Boyd m.fl. (2003) rapporterades att den mest utbredda ångesten bland tyska ungdomar i åldern 12-17 år var att prestera väl på prov (31.1%), tala inför publik (19.7%), samtala med andra (9.2%), äta eller dricka framför andra (8.3%), delta i sociala sammanhang (7.0%), och skriva inför andra (2.9%) (Kearney, 2005). Beteenden som ofta ses hos barn med social fobi är: stamning, dålig ögonkontakt, mumlande, darrande röst och nagelbitning (Svirsky, 2006).

Diagnosen social fobi ges oftast i senare tonåren även om social fobi vanligen uppkommer under högstadiet, men det finns även många undersökningar som tyder på att det inte är ovanligt att social fobi uppstår tidigare, i åldern 7-13 år. De flesta studier på vuxna med social fobi visar på en uppkomst omkring 15-16 års ålder. Ett större material av studier visar att flickor är mer utsatta för social fobi än pojkar. De är framförallt mer rädda för att bli negativt granskade. Denna forskning kan dock anses osäker då barnet själv uppskattar sina upplevelser och det finns en möjlighet att pojkar inte svarar lika ärligt som flickor. Det har även visat sig att pojkar lättare får behandling än flickor, även om flickor ofta har en svårare problematik. Detta förklaras ibland med att det innebär ett högre stigma för pojkar att vara drabbad av social fobi, vilket påskyndar processen (Kearney, 2005).

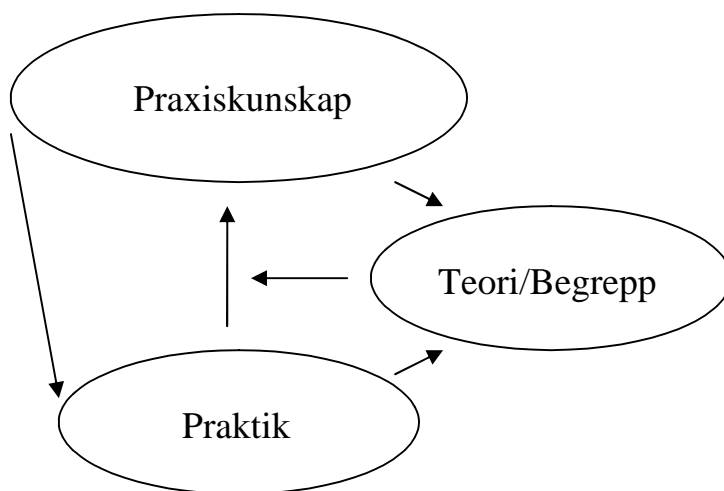
Det framkom i en amerikansk undersökning att de flesta barn och tonåringar med social fobi upplevde någon form av svårighet i skolan, i hemmet och i sina relationer. Unga människor med social fobi kan också i ett senare skede i livet utveckla problem som kan hänföras till ångesten, bl.a. ensamhet, då man har svårt att bygga ett kontaktnät av vänner. Andra risker är bristande självkänsla och depression (Stein & Walker, 2003). Människor med social fobi har generellt en lägre livskvalité än genomsnittet av befolkningen. De tenderar att oftare vara ogifta eller skilda. Arbetslösheten bland de med social fobi är hög och de har även en sämre yrkeskarriär med lägre lön, då de ofta inte vågar avancera till en tjänst de faktiskt har kompetens för. Social fobi innebär även en ökad risk för missbruk, eftersom alkohol och droger kan bli en tillfällig flykt bort från ångest och nervositet. De har även mer sjukdomar, sjukskrivningar och uppsöker läkare oftare än genomsnittet (Lincoln, 2003).

4. Teoretisk utgångspunkt

4.1 Eliassons kunskapsteori

Kunskap i vår kultur innebär vanligtvis teoretisk kunskap. De teoretiska kunskaperna består av det vi lär oss genom utbildningar, kurser och litteratur. Förutom denna kunskap finns erfarenhetsbaserad kunskap vilket människan också behöver. Den erfarenhetsbaserade kunskapen bygger på sånt som vi lär oss genom praktiken, det vi inser och förstår genom vår egen kropp. Det kan sägas finnas olika vägar till kunskap och olika former av den och att bara använda sig av teoretisk- eller erfarenhetsbaserad kunskap innebär att kunskapens mängd begränsas. Därmed är det viktigt att dessa kunskaper får komplettera varandra.

Våra erfarenheter behöver teoretiska verktyg för att skapa en djupare förståelse i praktiken och utvecklas till inlärd kunskap. Problemet är många gånger att de teoretiska kunskaperna värderas högre, då man utgår från att teorin är överlägsen och klar att tillämpa i praktiken. Praxiskunskaper tystas därför ner och blir osynliga, även om de inte är ordlösa eller måste så förbli. Praxisbegreppet innebär att människan genom reflektion av sig själv och sin verksamhet når kunskap (Eliasson, 1992). Eliassons modell av förhållandet mellan teori och praxis bygger på föreställningen av att kunskap är någonting som skapas i och genom praktiken. En modell som förutsätter ett växelspel av teori och praktik där kunskapskällan är praktiken, kan se ut så här:

En kunskapssyn utifrån den här modellen menar Eliasson kan innebära att erfarenhet blir till kunskap, då vetenskapliga teorier och begrepp används som redskap (Eliasson, 1992, s. 27).

4.2 Kognitiv teori

Olika mentala processer ligger till grund för den kognitiva psykologin, några av dessa är perception, uppmärksamhet, inläring, minne, problemlösning, beslutfattande och språkanvändning. Förvrängda eller felaktiga processer är ofta ett mönster hos patienter med ångest och depression (Eysenck, 2000). Enligt den kognitiva teorin hör ångest ihop med individens benägenhet att uppmärksamma negativa företeelser d.v.s. man tenderar att föreställa sig att negativa händelser kommer att inträffa i framtiden. Detta kan leda till att människor som har varit med om traumatiska upplevelser utvecklar en fobi mot det man upplevde obehagligt medan andra med liknande erfarenheter inte utvecklar någon fobi. Man tror att personer som utvecklar en fobi fokuserar på risken att den skrämmande situationen återupprepas och man upplever därför rädsla (Davison & Neale, 2000).

Människan registrerar upplevelser och intryck som hon sedan sorterar som kunskap och erfarenheter i olika mönster. Dessa mönster kallas kognitiva scheman, grundantaganden eller livsregler. Det kognitiva synsättet betonar sambandet mellan känslor, tankar och beteenden, vilket även kallas för den kognitiva triaden. Den kognitiva teorin handlar om att hjälpa människor att förstå, uttrycka och eventuellt förändra känslor, tankar och beteenden. I den kognitiva terapin ingår flera övningar och hemläxor för att lära sig att förstå och kontrollera konsekvenserna av det egna beteendet (Palm, 1994).

4.3 Begrepp och definitioner

4.3.1 *Ångest, fobi och social fobi*

Social fobi tillhör gruppen ångestsyndrom enligt den psykiatriska uppfattningen. Begreppet ångest definieras i Nationalencyklopedin (2000) som en upplevelse av rädsla, spänning eller tryck, vilket kan skilja sig beroende på om man avser den psykiska eller fysiska ångestupplevelsen. Ängslan eller oro innebär en låg grad av ångest, medan känslan av skräck och panik tillhör den högre graden av ångest. Vidare definieras ordet fobi som fruktan eller skräck. Fobi innebär en intensiv, irrationell rädsla för bestämda företeelser, där rädslan är förstörd i förhållande till situationens faktiska fara. Fobin går inte att påverka genom övertalning eller kontrollera med vilja, vilket leder till ett undvikande av den skrämmande situationen. En fobi innebär negativa följder för individens sätt att leva. Social fobi innebär jobbiga situationer som att tala inför publik eller liknande situationen där man upplever uppmärksamhet av andra, eller riskerar att förnedras socialt (Nationalencyklopedin, 2000).

1.5 *Diagnosen social fobi*

Diagnosen social fobi anses vara relativt ny (se bilaga B). Innan 1960-talets mitt så skiljde man inte på olika typer av fobier. År 1980 kom DSM-III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-III) och social fobi fick sin första diagnosstatus. I den senaste utgåvan av DSM-IV från 1994 har kriterierna preciserats noggrannare och idag är det ett internationellt diagnossystem inom psykiatrin (Kåver, 1999). Eftersom diagnosen social fobi är omfattande är den indelad i två grupper, generaliserad - och specifik social fobi. Generaliserad social fobi innebär att man upplever rädsla i många situationer, medan specifik social fobi endast innebär att man är begränsad i ett fåtal situationer (Hellström, Henell & Liberman, 2003).

5. Metod

Det fanns tidigt ett intresse för att skriva om barn med social fobi, men någon mer bestämd inriktning fanns inte. Trost (2005) menar att intervjuaren bör vara väl påläst på ämnesområdet innan intervjuguiden konstrueras. Han föreslår att man tagit del av såväl nationell som internationell litteratur innan man utformar frågorna. Studiens syfte och frågeställningar utarbetades först efter att litteraturbakgrunden var färdigställd. Det var under arbetet med litteraturbakgrunden som det väcktes frågor kring ämnet och frågeställningarna trädde fram.

Studien bygger på en kvalitativ undersökning av sex professionella skolkuratorer som i sin yrkesutövning möter barn med social fobi. Att använda intervju som forskningsmetod är ett aktivt val för att få möjlighet att mer grundligt fånga och tolka intervjupersonernas erfarenheter och tankar kring ämnet. Enligt Denscombe (2000) är intervjumetoden att föredra om forskaren vill producera djupgående och detaljerad data. Genom en intervju kan forskaren ta del av emotioner, erfarenheter och känslor, då informanterna har möjlighet att utveckla och förklara sina tankar.

Frågeställningarna låg till grund för utformandet av intervjuguiden (se bilaga C). Intervjuguiden granskades av handledaren och vissa justeringar i intervjuguiden gjordes innan den kändes genomarbetad och användbar. Det sätt som intervjuerna genomfördes på kan beskrivas som en semistrukturerad intervju enligt Denscombe (2000). Den semistrukturerade intervjun kännetecknas av att intervjuaren har en klar bild av vilka ämnen som ska tas upp och vilka frågor som ska besvaras, men det finns en viss flexibilitet i vilken ordning frågorna ställs och att låta respondenten fritt få svara och utveckla sig. Intervjufrågorna var öppna, vilket är ett medvetet val av intervjuaren för att öka respondentens inflytande under intervjun. Enligt Bryman (2002) ger det respondenten möjlighet att svara med sina egna ord, vilket kan ge intervjuaren oförutsedda svar och reaktioner. Med öppna frågor leds inte respondenten tankar i en viss riktning och intervjuaren kan få veta mer om respondentens kunskapsnivå och hur frågan tolkas av respondenten. Det kan även framkomma hur viktigt respondenten anser att olika frågor är i förhållande till varandra. Det fanns en tanke om att definiera social fobi för kuratorerna innan intervjun, för att klargöra intervjuarens definition av social fobi, vilket skulle kunna ge tydligare svar, men samtidigt kan det tyckas mer intressant att fråga kuratorerna om vad social fobi innebär för dem utan att påverka deras perspektiv. Svaret innebar en större insikt i kuratorernas faktiska kunskaper om social fobi.

5.1 Urval

När man gör ett urval av intervjupersoner till en kvalitativ studie måste man tänka på flera förhållanden. Det är inte bara ett urval av personer utan också av miljöer, händelser och processer (Trost, 2005). Valet av intervjupersoner föll på skolkuratorer eftersom de i sin yrkesutövning förväntades möta problematiken social fobi. Att intervjua skolkuratorer om social fobi visade sig i efterhand innebära vissa bekymmer. Kuratorerna hade svårt för att dra slutsatser och generalisera arbetet utifrån en viss kategori av elever, då skolkuratorerna arbetar väldigt individuellt utifrån elevers behov, liksom med ett brett spektra av frågor, där social fobi inte ansågs tillhöra den vanligaste problematiken.

Vid urvalet av respondenter väcktes funderingar kring vilka skolor som skulle undersökas. Beslutet föll på att undersöka kuratorer som arbetar på en kommunal gymnasieskola med elever i åldrarna 16-19 år. Enligt forskningen är social fobi vanligtvis redan utvecklad i gymnasieåldern och man kan därför inte skylla på vanlig blyghet hos barn, då ungdomar i den åldern träder in i vuxenvärlden. Det fanns även en strävan efter att intervjua kuratorer som möter elever från både teoretiska och praktiska gymnasieprogram. Den bakomliggande tanken till detta var att få ett representativt urval.

Det fanns inte någon intention att kuratorerna skulle vara kvinnor utan det var en slump att det blev sex kvinnliga kuratorer. Erfarenhet var inte heller något krav för att delta, utan även de som inte hade mycket erfarenhet fick medverka, vilket gjorde att studien fick en mer realistisk bild av verkligheten. Det framkom i intervjun att alla kuratorerna hade socionomutbildning i botten, några hade extra kurser i relevanta ämnen. En av kuratorerna hade terapeutisk steg-1 utbildning, och andra mindre utbildningar i olika behandlingsmetoder, samt gått handledarutbildning. Kuratorerna hade i genomsnitt fem till sex års erfarenhet i yrket. Det var dock en som var nästintill ny som skolkurator, men som tidigare hade arbetat som kurator bland ungdomar. Antalet år i yrket var inte heller ett krav för själva urvalet.

5.2 Genomförande

När urvalet av respondenter var bestämt skedde kontakt via telefon med respondenterna. Intervjuaren började med att presentera sig själv och sin studie. Sedan fick respondenten möjlighet att visa intresse för studien och att medverka. Därefter fick respondenten bestämma dag och tid för intervjun och några dagar innan intervjutillfället fick respektive respondent ett

introduktionsbrev via e-post. Efter utskick av introduktionsbrev skedde en tidsändring, då respondenten kontaktade intervjuaren för att omboka tid. De tydliga kontaktuppgifterna i introduktionsbrevet gjorde att missförstånd undveks. Samtliga intervjuer genomfördes under en intensiv femdagarsperiod på såväl förmiddagar som eftermiddagar. I snitt tog varje intervju 40 minuter att genomföra, vilket gav en lagom mängd material att bearbeta.

Att använda sig av bandspelare under intervjun är mycket vanligt för att kunna återskapa samtalet. Det är ett tillvägagångssätt för att inte missa viktiga detaljer ifrån samtalet (Ryen, 2004). Bryman (2002) menar att det kan vara bra att använda sig av en bandspelare då vårt minne har sina begränsningar, därav användes en bandspelare under intervjuerna. Intervjuaren var noggrann med att hålla störande ljud borta för att inte påverka ljudupptagningen. Trost (2005) understryker att platsen för intervjun är betydande. Intervjun ska vara en relation mellan intervjuare och respondent, det ska därmed inte finnas några åhörare. Platsen ska vara så ostörd som möjligt och få respondenten att känna sig trygg. Eftersom professionella har intervjuats i studien har detta löst sig, då respondenterna hade var sitt kontor till förfogande.

5.3 Analysmetod

Enligt Ryan (2004) bör det ske en transkribering av det inspelade materialet. Ett rimligt argument är att intervjuaren under utskriftsarbetet får möjlighet att gå igenom intervjun igen, vilket startar en process där man både kan lyssna och analysera materialet. Intervjuerna skrevs ner ordagrant, bortsett från vissa ord och meningar som var oklara. I analysprocessen var den transkriberade texten värdefull och den mödosamma tid som lagts på transkribering kändes berättigad. Under transkriberingen påbörjades analysen av materialet och funderingar kring lämpliga kategorier i analysdelen väcktes. Betydelsefull data markerades med olika färger och placerades sedan in under tre kategorier, utifrån de tre temaområden som utgjorde frågeställningen i studien. Kategorierna fick rubrikerna; kuratorns erfarenheter, uppmärksamhet och aktualisering, samt kuratorns arbete. Sedan analyserades huvudsakliga frågor utifrån hur många kuratorer som tyckte det ena eller det andra.

Analysen av materialet kom att innebära en vändpunkt i studien, tidigare antaganden om social fobi som vanligt förekommande och skolkuratorers kännedom kring fenomenet visade sig vara mindre än väntat. Det insamlade materialet visade att kuratorerna inte hade så mycket erfarenhet kring social fobi. Materialet innehöll enstaka möten mellan skolkuratorer och elever med social fobi. I detta skede fick skolkuratorns roll en mer framträdande roll i studien

och social fobi som fenomen fick stå tillbaka, d.v.s. studiens utgångspunkt kom att förändras på grund av materialets innehåll. De teorier som valdes för att analysera materialet blev en kunskapsteori från Rosmari Eliasson och den kognitiva teorin. Dessa val kändes relevanta och kombinationen gjorde det möjligt att analysera en större del av materialet.

5.4 Tillförlitlighet och trovärdighet

Traditionellt sätt menar man att en undersöknings reliabilitet, d.v.s. tillförlitlighet är pålitlig om mätningen inte utsatts för t.ex. slumpinflytelse, om frågorna ställts på samma sätt till alla respondenter och situationen för respondenterna är densamma etc. En undersökning ska även vid en eventuellt ny mätning visa på likvärdiga resultat (Trost, 2005). Intervjuarens avsikt har varit att återge en så välgrundad tolkning som möjligt av materialet, dock hade studiens tillförlitlighet varit högre om ett större antal kuratorer intervjuats. Man kan även ifrågasätta studiens urval, vilka som valde att medverka och representationens betydelse. Även om det inte var svårt att få gymnasiekuratorer att delta i studien, så var det ändå några som avstod. Vissa var osäkra och menade på att de inte hade tillräckligt med erfarenhet medan andra ursäktade sig genom att säga att de inte hade tid. Det finns en möjlighet att de som avböjde inte kände att de hade tillräckligt med erfarenhet och att de kuratorerna som trots allt valde att delta tillhör de kuratorer som har stött på fenomenet social fobi.

Ingen av respondenterna hade invändningar mot användandet av bandspelare under intervjun. Det verkade inte heller som om respondenterna blev störda eller hämmade av dess närvaro. Bandspelaren var under intervjun till stor hjälp, att inte behöva skriva anteckningar gjorde att intervjuaren kunde fokusera på samtalet och visa sitt intresse. Det inspelade materialet innebar också en förhöjd tillförlitlighet då intervjuaren i efterhand kunde gå igenom intervjuerna. Transkriberingen av materialet gjorde det möjligt att återge respondenten i form av citat. De citat som används är till för att styrka tillförlitligheten och påvisa kuratorernas erfarenheter och tankar. Några citat följs av en parentes vilket är ett förtydligande av citatet och alltså inte respondentens ord.

5.5 Etiska överväganden

De etiska övervägandena har inte blivit lika många i och med valet av professionella respondenter. Det hade varit betydligt känsligare om respondenterna varit anhöriga eller själva drabbade av social fobi. Detta innebar att intervjuaren inte behövde överväga om

frågorna kunde anses vara för känslig för respondenterna. Det har mellan intervjuare och respondenter funnits ett samtycke. Efter första kontakten via telefon fick respondenten ett introduktionsbrev skickad till sig (se bilaga D). I detta brev fick respondenten ta del av det rådande informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Detta innebar att berörda respondenter har fått information om forskningsuppgiftens innehåll och syfte såväl som att deltagandet är frivilligt. Alla uppgifter som erhöles i undersökningen har behandlas med största möjliga konfidentialitet. Materialet har skyddats så att inga obehöriga har kunnat ta del av det och det insamlade materialet har bara använts till forskningsändamålet. För att inte kunna identifiera respondenterna har inte någon närmare presentation av respondenterna tagits upp. Det har inte heller nämnts i vilket geografiskt område som de aktuella respondenterna arbetar, för att avidentifiera de individer som medverkat i intervju. Respondenterna har inte fått ett fiktivt namn och angetts genom citat, utan det har under arbetets gång varit av största vikt att värna om respondenternas och skolornas anonymitet, bl.a. för att skydda eventuella elever i studien. När uppsatsen är godkänd kommer även de inspelade banden att förstöras och intervjuaren har lovat att skicka den färdiga uppsatsen till medverkande parter.

5.6 Källkritik

De källor som använts i uppsatsen är relativt nya. Målsättningen var från början att enbart använda litteratur från 2000-talet då betydande förändringar har skett inom synen på social fobi och skolkuratorns yrke. Bortsett från Kåver (1999) och teori delen där Eliasson (1992) och Palm (1994) använts så har denna målsättning fullföljts. Kåver kan samtidigt ses som en föregångare inom social fobi och hennes verk som en klassiker. När det gäller val av teori så kan inte tryckåret anses ha betydelse, en teori kan trots allt vara gammal och fortfarande gångbar.

Under uppsatsarbetet har inga Internetkällor använts. Den information som hittats på Internet har varit tillgänglig i tryckta versioner och flera opålitliga källor har därmed medvetet sorterats bort, då upphovsmannen till texten varit trovärdig. All forskning har även kritiskt studerats genom att liknande källor har ställts emot varandra, för att öka tillförlitlighet hos källan. Detta var dock svårt vad det gäller skolkuratorns arbete eftersom det inte finns någon forskning kring skolkuratorns yrke och bara en bok av D-Wester (2005) på området.

6. Redovisning av resultat och analys

6.1 Tema 1: Kuratorns erfarenheter

6.1.1 *Begreppet social fobi*

Det finns en obestämd men överensstämmande uppfattning om vad social fobi är bland kuratorerna. Vanligt förekommande i kuratorernas beskrivning av social fobi är: problematikens vidd, svårigheter i olika sociala situationer, undvikandet av situationer, psykiska och fysiska reaktioner samt hinder och handikapp.

Social fobi, det är när man har lite svårt att hantera det sociala livet tillsammans med andra och sen kan det se olika ut för olika personer, det är ju individuellt allting, hur man drabbas så att säga och hur man hindras. När man har sån ångest att det hindrar en person att umgås med andra på ett normalt sätt.

Kuratorernas uppfattning kan liksom diagnosen social fobi anses vara omfattande och i viss mån oklar då sjukdomstillståndet innebär allt ifrån att individen upplever social ångest i specifika fall till att vara mer generaliserat. En kurator menar att social fobi omfattar allt från att man inte vågar lämna hemmet till att eleven inte klarar av att sitta i en klass med många elever. Det kan därmed anses vara mycket individuellt hur eleven begränsas i sin vardag.

Utifrån hur några kuratorer pratar kring ämnet social fobi så anser vissa kuratorerna att social fobi innebär en hög grad av ångest. Ord som fobi och ångest är starka ord för ett par kuratorer. Man bedömer t.ex. att det finns en stor skillnad mellan att känna oro och att känna ångest.

Fobi är ett väldigt starkt ord, det överskrider rädsla och det gör att man på något sätt blir förhindrad i att komma ut socialt och umgås med andra människor därför att man drabbas av det obehag man har av reaktioner som är såväl fysiskt som mentalt, man kan inte hantera rädslan och man vill inte utsätta sig för den, d.v.s. då väljer man att inte gå till skolan eller gå ut, i slutändan.

Även om alla kuratorer tog upp den mer allomfattande oron inför att redovisa och ta plats i klassrummet genom att räcka upp handen, våga dela med sig av egna tankar och idéer, prata med klasskamrater etc. så fanns det en osäkerhet hos kuratorerna om detta räknades som social fobi. Ingen utav skolkuratorerna känner till diagnosen social fobi och det finns därför en misstanke kring att många av de elever som kuratorerna berättat om lider av specifik fobi eller generaliserad social fobi, vilket kriterier i diagnosen social fobi ligger till grund för.

6.1.2 *Självuppskattning av kompetensen kring social fobi*

På denna fråga svarade kuratorerna att deras kompetens räckte till. En kurator uppgav att den var mycket bra, de flesta att den var bra och en kurator sa att hon ibland var lite tveksamhet inför den egna kompetensen. Den tillräckliga kompetensen hänfördes av ett flertal kuratorer, till kuratorns profession och yrkesansvar. Flera ansåg att situationen hade varit annorlunda om de mött problematiken oftare eller bedrivit behandling på området. Samtliga kuratorer menade att kuratorns roll är att remittera vidare vid allvarligare fall av social fobi och därför krävs ingen större fördjupning på området. Det togs upp att man som kurator möter ett brett spektra av frågor och att man sällan får en fördjupning i någon problematik. Några kuratorer sa att de försöker läsa in sig på de problem som oftast uppstår hos eleverna och samtliga menar att social fobi inte tillhör den vanligaste problematiken, dock menar flera kuratorer att man stöter på det med jämna mellanrum. Deras vetenskap kring ämnet byggde på erfarenhet från elever och en kurator ansåg sig ha erfarenhet från vuxen psykiatri, där social fobi är vanligt.

Jag är rätt så intresserad och försöker läsa litteratur kring saker som berör elever som kommer upp här på skolan. Jag tycker att jag har rätt så god kunskap om fobier och störningar men samtidigt är jag rädd att jag ibland missar det i samtal med elever. Jag känner att jag har god kunskap hur jag kan hjälpa dem när jag ser att de har problem...

6.1.3 *Erfarenheter från elever på skolan*

Kuratorerna hade väldigt skilda erfarenheter av social fobi. Två utav kuratorerna menade att det är vanligt med social fobi och de hade haft ett flertal elever med social fobi. Två kuratorer uppgav att de hade haft några stycken fall av social fobi på skolan. En utav kuratorerna hade misstänkt social fobi hos två tidigare elever, men var inte riktigt säker. En av intervjupersonerna hade inte stött på social fobi på gymnasieskolan men däremot andra fobier och paniksyndrom. Som kurator på grundskolan hade hon däremot mött elever med social fobi. Hon trodde att det var vanligare bland yngre barn och spekulerade kring att elever med social fobi kanske är de som inte går vidare till gymnasiet och att man som barn inte är lika bra på att hantera och undvika situationer som äldre tonåringar och vuxna är. De teoretiska programmen ansågs av kuratorerna ha färre elever med social fobi än de praktiska programmen, vilket kuratorernas erfarenheter även visar. Ambitiösa elever som klarar av en hög studietakt och har höga betyg tyder enligt två kuratorer på att eleven kan uttrycka sig och bete sig i sociala sammanhang. En kurator menade att hon troligtvis hade särskilt många

elever med social fobi eftersom hon bl.a. var kurator på det individuella programmet och även hade hand om andra program för svagare elevgrupper med skolproblem sedan innan.

Vad det gäller omfattningen av social fobi bland eleverna på skolan, så menar flera kuratorer att de inte kan uttrycka sig om det. Några antyder att det är sällsynt eller mer eller mindre obefintligt, andra menar på att det kanske är någon till några procent. Det är svårt att uttrycka sig om omfattningen menar kuratorerna då begreppet är vitt. Det är även svårt att skilja de olika ångestsyndromen åt, som social fobi, ångest och panik sa en kurator. Om man räknar in de elever som tycker att det är jobbigt att få uppmärksamhet vid redovisningar eller dylikt så menar kuratorerna att det är vanligt. Flera kuratorer uppger att det varje år har ett par elever eller föräldrar som söker hjälp då de upplever problem vid redovisningar. Det anses också vara ett dolt handikapp och några kuratorer menar att det säkerligen finns ett mörkertal.

Sen tror jag också att många går med det här problemet i det tysta, att man tycker att det är lite pinsamt, att det förväntas att man ska vara social och klara sig själv. Att man inte ska komma och be om hjälp. Jag tror att det finns en dold elevgrupp som har det här problemet.

6.1.4 Teoretiska kunskaper och praktiska erfarenheter

Fyra av sex kuratorer anser att de har fått kunskaper om social fobi från teori och sedan av praktisk erfarenhet. Flera kuratorer menar på att de började med att utbilda sig till socionom och där finns mycket av den teoretiska kunskapen.

... det är väl en process av att möta, läsa, möta och läsa och se hur man kan hjälpa.

Medan två kuratorer tycker att deras kunskaper om social fobi främst är införskaffad genom praktisk erfarenhet, vilket kan bero på att dessa två har mer erfarenhet av social fobi än de andra kuratorerna och det är kanske därmed inte någon tillfällighet.

Praxis. Social fobi kan jag inte säga att jag kände till så mycket om innan jag mötte dom här eleverna, så det är främst från praxis.

Eftersom det kommer nya rön i form av teorier och metoder så måste en kurator hela tiden hålla sig uppdaterad anser flera utav kuratorerna. En kurator säger att hon läser mycket litteratur, letar information på Internet och hela tiden letar efter intressanta tv-program.

Den praktiska erfarenheten kan också sägas bestå av att man pratar med sina kollegor, vilket kan ge idéer och stöd i arbetet. En kurator nämner även handledning som ett sätt att utvecklas.

Kuratorerna börjar med att säga att de teoretiska och praktiska kunskaper har lika stor betydelse, att det är en kombination, något som vävs samman, men sedan ger kuratorerna den praktiska erfarenheten en större betydelse genom att säga att den är mer förankrad och att den ger mer. De praktiska kunskaperna väger tungt när man arbetar med fobier och social fobi menar en kurator eftersom hon upplever att dessa elever har ett stort behov av vägledning och konkreta råd. Kuratorerna testar sig fram och skapar av erfarenhet kunskap kring vad som fungerar men samtidigt vet kuratorerna att det kanske inte fungerar för nästa person de möter.

Mina teoretiska erfarenheter och mina praktiska erfarenheter blir ett och i synnerhet kanske när jag möter nya situationer där jag inte riktigt vet vad som är rätt eller fel och när man jobbar med sociala fobier så tycker jag inte att det finns någon generell mall kring hur man bör jobba. Det gäller att hitta eleven där den är och utgå från eleven.

Teorin har betydelse när kuratorn träffar en ny elev som tros ha social fobi. Den första tanken som väcks sägs vara funderingar kring problemets orsak och då hjälper de teoretiska kunskaperna kuratorn att hitta en förklaring. Detta går inte på löpande band menar en kurator, behovet och situationen ser olika ut från elev till elev. Att möta eleven där den är tar flera kuratorer upp, liksom att det är viktigt att hitta en lösning till varje elev och inte själv komma med lösningar och svar. De tror att eleven är den som känner sig själv bäst och försöker utifrån elevens erfarenheter komma fram till en lösning.

Några av kuratorerna menar att det inte går att följa en enda teori när man arbetar som kurator vilket man kan göra på ett behandlingshem där man är specialiserad på en viss metod. Om man gör det som kurator riskerar man att missa mycket hos den elev man möter. Det kan därför anses viktigt att ha ett brett spektra av teorier som kurator och efterhand kunna skapa en modell beroende på de människor man möter. Efter ett samtal berättar en kurator att hon brukar försöka tänka tillbaka på vad som sagts under samtalet för att se hur man kan gå vidare och fortsätta hjälpa. Det är lätt att kuratorn annars missar användbara delar och därför är tid för reflektion viktigt efter varje samtal.

En kurator kunde inte säga vilken slags kunskap hon kände sig tryggast med utan sa att det är en kombination av teori och praktisk erfarenhet. Hon menade att det inte går att använda sig av antingen eller, utan man måste ha både två. De andra kuratorerna svarade ganska säkert den praktiska kunskapen och förklarade det på olika sätt. Skola och utbildning är egentligen en väldigt liten del som man har, men som hela tiden ger stöd, menade en kurator. Samtliga kuratorer menade att det är bra att ha en teorisk grund men att det är viktigt att utvecklas och inte hindras av de teoretiska kunskaperna från den tidigare utbildningstiden. Den kurator som inte kunde välja mellan teoretisk och praktisk kunskap är den kurator som under kortast tid har arbetat som socionom. En kurator sa att det är viktigt att ha teorin med sig som trygghet när man är ny, men att arbetet flyter på i vardagen och att efter många år i yrket så blir det ens professionalitet att möta människor och då finns inte alltid teorierna i ens tankar.

Den erfarenheten jag har nu är praktisk, den har jag inte hittat i någon bok, utan den är kanske grundad på teori från början men sen har den blivit praktisk erfarenhet.

Kuratorerna anser även att man lär sig mycket av varje nytt möte.

Jag träffar många olika sorters människor, snarare än olika sorters diagnoser så enkelt är det. Jag har lärt mig, att en människa inte är en annan lik. Vi är väldigt komplexa, så jag tror nog ändå att praktiska erfarenheter och många möten kanske gör mig mer kunnig men det är ju alltid en kombination.

6.2 Tema 2: Uppmärksamhet och aktualisering

6.2.1 *Misstankar och kännetecken vid social fobi*

Kuratorerna kopplade misstankarna kring social fobi till de erfarenheter som de själva har av elever med social fobi, vilket gjorde att resultatet på denna fråga blev ganska ingående och unikt för varje kurator. Vissa uppfattningar återkom gång på gång, t.ex. så menade samtliga kuratorer att skolprestationerna ofta blir lidande vid social fobi, vilket inte bara gäller social fobi utan de flesta problem som ungdomarna kommer med. Mår man inte bra så presterar man inte sitt allra bästa menade kuratorerna. Det som flera kuratorer tog upp var inte bara sämre betyg utan också ogiltig frånvaro. Två utav kuratorer tog även upp att elever med social fobi kan låtsas att de skiter i skolan för att undvika jobbiga moment och situationer i skolan.

Oftast handlar det om att dom kommer efter /.../ och det beror inte på kapacitet och intelligens utan det handlar om att dom hamnar i situationer där dom inte klarar ut det, t.ex. att sitta på en lektion, provtillfällen, klarar inte av att sitta med alla andra elever runt omkring sig /.../ och jag har haft elever som t.o.m. har svårt att gå i skolan, inom husets väggar alltså, om dom kommer in i byggnaden.

Hälften av kuratorerna tar även upp att det inte behöver gå ut över skolarbetet, utan att det är vanligt att elever med social fobi har väldigt höga krav på sig själva. Ett annat tema som flera kuratorer pratade kring var det sociala nätverket.

Det är dom där hindren som man kan upptäcka /.../ Hur är det, har eleven ett socialt liv, är den ute med kompisarna och gör saker. Det är väldigt mycket pluggande här och jag ser att många elever inte har ett så bra socialt liv.

Tecken och beteenden som kuratorerna har uppmärksammat hos elever med social fobi är bl.a. svårigheter i prestationssammanhang, att umgås med andra klasskamrater, äta tillsammans med andra, svårt för ögonkontakt och att man försöker gömma sig för att slippa uppmärksamhet. Elever med social fobi sägs ha svårt att dela med sig av sig själva, ta plats i klassrummet eller i grupparbeten då man inte vågar säga vad man tycker. Tre av kuratorerna pratar om panikattacker som kan utlösas vid social fobi. En kurator sa att det är ett ganska vanligt begrepp bland ungdomar men att hon är osäker på hur begreppet används. Hon menar att det har hänt under skoltid att någon från skolpersonalen har fått gå in och avbryta, vid t.ex. provtillfällen i aulan. En annan kurator menar på att hon aldrig har behövt ingripa i en situation i skolan men att panikattacker förekommer hos eleverna.

Några kuratorer tar upp vikten av att vara som alla andra när man är tonåring. Man vill vara lika duktig som sina kamrater, d.v.s. man jämför sig lätt med andra och man är orolig för vad andra ska tycka, vad man ska säga och hur man ska bete sig i olika situationer. Å andra sidan tar två kuratorer upp hur elever med social fobi ofta utmärker sig. Om de inte utmärks genom det undvikande beteendet så tenderar dessa elever att sticker ut i mängden i alla fall. En kurator menar att det är konstigt eftersom man på samma gång inte vill ha andras uppmärksamhet. Hon menade att svartrockarstilen är överrepresenterad, men att det förstås finns andra stilar också.

Flera säger under intervjun att det är svårt att veta när det rör sig om social fobi och att elever med social fobi ofta har många olika slags problem. En kurator menade på att det är svårt att

veta vad som är ”hönan” och ”ägget”. Kuratorerna tog upp andra psykiska sjukdomar som depressioner och ätstörningar där man också kan misstänka social fobi. En kurator hade misstänkt socialfobi hos två elever med depressionsproblematik. Att deras problem även var kopplade till skolan, grupper och kontakter väcktes då dessa elever hade en viljekraft som man vanligen inte har vid depression. En kurator ansåg även att det är vanligt att flickor med social fobi har ett självskadebeteende och skär sig. Kuratorn menade att dessa ungdomar försöker få ut ångesten genom att skära sig och att den kroppsliga smärtan för en kort stund kan stilla smärtan inombords. En kurator ansåg att social fobi är överrepresenterad hos elever med en bokstavsdiagnos, vilket författaren tror kan hänföras till att den som har det svårt i skolan i större uträkning får utstå förolämpningar i olika prestationssituationer, som kan utlösa och resultera i social fobi.

Det är svårt att säga vem som har social fobi, det är det. Men det är väl våra elever som är tysta och tillbakadragna som inte vill synas och märkas dom vill väl ändå inte ha någon samtalskontakt heller eller att man bryr sig och lägger sig i, utan dom sköter det själva. Det kanske är dom som har de värsta problemen...

6.2.2 Uppmärksammandet av tillbakadragna elever

Fyra kuratorer tycker att tillbakadragna eleverna uppmärksammas förhållandevis mycket. Två kuratorer menar dock att dessa elever uppmärksammas för lite.

Jag tycker att dom får alldeles för lite uppmärksamhet, i synnerlighet elever som sköter sig, gör bra prestationer och fungerar men som kanske har social fobi. Det kan ju vara så att de inte bör uppmärksammas och sjukdomsförklaras heller för det kan ju också förvärra det. [d.v.s. skada mer än att göra nytta]

Kuratorerna menar att lärarna kommer med både tillbakadragna och utagerade elever. Överlag menar kuratorerna att lärarna är duktiga på att uppmärksamma tillbakadragna elever. De säger också att det finns dem som är bättre på det, då vissa är öppnare och väljer att se mer än andra. Förståelsen hos lärarna inför denna kategori av elever är ofta bra då föräldrar eller kuratorn informerar mentorn om elevens omständigheter, men det måste finnas tecken för att dessa elever ska uppmärksammas menar en kurator.

En tillbakadragen elev som är här som presterar rätt okej men som mår dåligt den kan glida igenom utan att någon ser det, på något sätt måste det finnas tecken.

Det verkar som social fobi som fenomen kan skilja sig skolor emellan, beroende på olika faktorer hos skolorna. Två kuratorer som arbetar på teoretiska och traditionella skolor förklarar att tillbakadragna elever uppmärksammas i hög grad eftersom man har erfarenhet av hårt studerande elever och därför är särskilt vaksam på denna elevgrupp sedan tidigare. Att dessa elever uppmärksammas så pass mycket som de gör, eller inte uppmärksammas tillräckligt mycket, beskrivs av kuratorerna genom skolans resurser. På de skolor där uppmärksammandet fungerar relativt bra, hänvisar man till skolans höga personaltäthet, medan de kuratorer som anser att de får för lite uppmärksamhet anser att det finns för lite resurser i form av personal på skolan.

Det är för lite folk, man har för lite tid, jag önskar att man kunde vara ute och röra sig mycket mer, men det går inte.

I klassituationen tycker samtliga kuratorer att bråkiga elever får allt för mycket uppmärksamhet men det blir väl så naturligt menar de.

Men sen kanske man också måste gripa in för en stökig elev förstör ju för hela klassen, vilket en tyst elev inte gör, då blir det ju på något sätt bara den enskilda eleven som drabbas. Jag kan tänka mig att det görs mer vid stökiga elever, och kanske så tycker man som lärare att det är skönt med tysta elever som arbetar på och man kanske inte orkar eller har tid att bry sig lika mycket om hur den tysta eleven som sitter för sig själv egentligen mår.

6.2.3 Aktualisering av tillbakadragna elever

Utifrån kuratorerna aktualiseras vanligtvis elever på tre sätt. Dessa är att läraren signalerar till kuratorn att eleven verkar ha bekymmer, att eleven själv söker upp kuratorn och att elevens föräldrar ringer då de är oroliga för sitt barn. Vad det gäller aktualisering av tillbakadragna elevers så uppfattar kuratorerna att det är vanligast att läraren eller mentorn tar kontakt med dem när det märker att eleven inte mår bra. Några kuratorer menar på att läraren många gånger kommer eleven närmre, då de har eleven i många ämnen och ibland stora delar av dagen. De ser förändringarna från vecka till vecka och är också först med att märka ogiltig frånvaro och svårigheter i skolarbetet. Deras roll är därför mycket viktig menar kuratorerna. Det näst vanligaste sättet tycks vara att föräldrarna ringer och är bekymrade. De kan t.ex. ringa och berätta att deras barn tycker att det är jobbigt att redovisa och undrar hur de kan hjälpa sitt barn. Medan andra föräldrar ringer och berättar att de gör allt för att barnet ska gå till skolan. Det finns ofta mycket oro och förtvivlan hos föräldrarna då man inte känner till

bakgrunden. Ett annat alternativ är att eleven själv tar kontakt med kuratorn. De flesta kuratorerna menar dock att det kan vara ett dilemma om man har svårt för sociala situationer.

Men barn som drar sig undan dom kommer liksom inte ofta själva heller, det ligger liksom inte i deras natur och de har svårt att be om hjälp.

Vid lättare svårigheter som inför redovisningar kan elever komma själva säger två kuratorer. En kurator nämner till skillnad från de andra kuratorerna att elever med social fobi kan komma själva också och hennes förklaring är:

... kanske är det för att dom redan är så vana vid de här kontakterna, för dom har oftast redan någon samtalskontakt eller har haft /.../ många av dom har hopp om att allting ska förändras, för nu startar man på ny kula, man känner inte så många... [på gymnasiet]

Kuratorerna nämner även andra möjligheter till aktualisering, dessa är att någon annan i elevvården t.ex. skolsköterskan skickar eleven vidare, att de uppdagas vid klasskonferenserna eller genom livskunskapsdagarna. Klasskonferenserna sker två gånger per termin och utgör ett tillfälle att upptäcka de elever som har hamnat efter och riskerar att bli utan betyg. Under livskunskapsdagarna i termin ett brukar kuratorerna vara med och skapa en uppfattning om hur klassen fungerar och om en elev t.ex. verkar ha svårt att komma in i klassen så kan kuratorn kalla eleven till ett allmänt trivselsamtal för att höra hur eleven trivs.

6.3 Tema 3: Kuratorns sociala arbete

6.3.1 Kuratorns arbetssätt

Samtliga kuratorer uppger att de bara sysslar med samtal i stort sett. Tre kuratorer säger att de önskar att de kunde vara ute mer bland eleverna medan tre kuratorer menar att det har valt att inte göra det vilket har skett i samråd med skolan. De kuratorer som i högre utsträckning skulle vilja vara ute på skolan menar att det saknas utrymme för denna form av elevkontakt men att de gärna vid tillfälle pratar och rör sig bland eleverna för att visa vilka de är. Detta var en vision för en kurator när hon började på skolan och en annan sa att det kan vara positivt att försöka knyta kontakt med eleven på skolan så att steget till att komma och prata på kuratorns rum inte blir så stort. Resterande kuratorerna gick inte närmre in på hur det valda arbetssättet påverkar deras tillgänglighet eller kontakt med eleverna på skolan. En kurator säger att hon

istället för att ringa går mellan de olika byggnader som skolans personal sitter i, för att känna av läget på skolan, men att hon inte skapar någon närmre kontakt med eleverna.

Om en elev befaras må dåligt så skulle samtliga kuratorer försöka prata med eleven och etablera en kontakt och sedan kontakta föräldrarna om barnet går med på det. Under samtalet pratar man kring elevens situation, hur det är hemma, hur det är på fritiden och hur det är i skolan. Sen får kurator många gånger försöka fånga ledtrådar och bygga vidare på det så att eleven kommer vidare. Eleverna är ofta okända för kuratorn tills de blir aktuella om de inte är elever med problem från tidigare skolår och det finns information från grundskolan. Om eleven pratar och kan beskriva sin situation så berättar en kurator hur hon brukar göra nätverkskartor vid första mötet för att få en helhetsbild av elevens livssituation.

Jag brukar göra små ritningar, där jag ritat upp nätverket, så att jag har koll på det, familjemedlemmar, fritidsnöje och skolan.

Kuratorerna försöker se vad de kan hjälpa till med. Om det visar sig vara en utpräglad fobi menar samtliga kuratorer att man skulle remittera vidare för att få hjälp. Om eleven inte kommer till skolan så kontaktar klassföreståndaren först föräldrarna och om inte det hjälper så kontaktar klassföreståndaren kuratorn eller rektorn vilket vanligtvis leder till en elevvårdskonferens. Vid social fobi handlar det oftast om små förändringar i skolsituationen. Det gäller för kuratorn att tillsammans med eleven, föräldrarna, klassföreståndaren eller annan skolpersonal försöka hitta en lösning på problemet som passar eleven. Många kuratorer menar att detta kan ta tid och att man måste förbereda eleven på detta men att det för det mesta löser sig. Att motivera elever anses även vara en del av jobbet som kurator. För att stärka en elevs självförtroende när det gäller att redovisa, beskriver flera kuratorer hur man på skolan arbetar i små steg med eleven. Kuratorerna försöker hitta en liten utmaning som eleven klarar av, samtidigt som de försöker stötta eleverna i att våga det lilla. Man kan t.ex. låta eleven öva hemma först, genom att läsa upp det man skrivit inför sina föräldrar, nästa steg kan bli att göra det inför läraren och sen kanske inför en mindre grupp i klassen och så vidare. Några kuratorer uppgav att de använder sig av små läxor eller hemuppgifter för att få eleven till att våga ta ett litet steg i rätt riktning.

Jag ger dom små läxor och uppgifter, att utsätta sig för dom här situationerna som man tycker är så jobbiga /.../ många gånger så har dom inte klarat det men när de väl klarar det, det kan vara hur små steg som helst men då växer dom så mycket bara av att inse att de faktiskt klarar av vissa saker.

Kuratorerna har gett exempel på läxor som de har använt sig av. Några av dessa är att innan nästa samtal ska du ha frågat någon i klassen om du får hänga med och äta lunch, eller när du går i korridoren ska du uppmärksamma de elever som är i korridoren, t.ex. räkna hur många de är. En kurator pratade mycket om kognitiv beteendeterapi och sade sig träna en elev med social fobi praktiskt. Hon ville dock inte kalla det behandling, eftersom det inte skulle vara etiskt försvarbart i och med den tillfälliga behandlingstiden, men att hon i mindre grad övar eleven i att uppträda och uppmärksamma sin omgivning och inte fokusera lika mycket på sig själv. Denna kurator hade längre utbildning än de andra kuratorerna och tidigare erfarenheter på området men detta tyder på att kuratorernas arbetssätt, ansvar och roll kan variera.

6.3.2 *Förebyggande insatser*

De gymnasieskolor som undersökningen bygger på bedriver lite förebyggande arbete och säger sig sakna struktur på området. Det finns inget förebyggande arbete för att motverka just social fobi. Enstaka kuratorer beskriver hur det kan komma inbjudna gäster för att informera eller diskutera med eleverna, och att de mycket sällan själva informerar i klasserna. En kurator säger att det känns mer begränsat på gymnasienivå än på grundskolan. Några skolkuratorer uttalar en önskan om mer förebyggande arbete men säger att det inte finns resurser till detta, då de inte har en heltidstjänst. De som däremot arbetar heltid har under intervjuerna inte visat samma intresse för att arbeta förebyggande och tillhör även de som inte rör sig bland eleverna på skolan. Det verkar finnas ett berättigande i att inte arbeta förebyggande då man inte arbetar heltid. De kuratorer som arbetar deltid anser att de har en godtagbar ursäkt och är mer öppna och måna om att prata om det som de inte hinner med. Kanske tänker de att om jag arbetade heltid så skulle jag ha mer tid för förebyggande arbete, men samtidigt verkar det som att de som har en heltidstjänst trots allt har fullt upp.

Livskunskap är ett annat tema som många kuratorer tog upp. Det var bara en skola som hade det som ämne medan de andra hade det integrerat i undervisningen. På skolan där det fanns som ett ämne var även kuratorn engagerad. Livskunskapen kan ses som ett tillfälle för eleverna att uttrycka vad man tycker och tänker. Vill man inte uttrycka sig så behöver man inte men det kan ge mycket att få höra hur andra resonerar och skapa gemenskap i klassen.

Även livskunskapsdagar kan ses som förebyggande då kuratorerna menar att det är viktigt att hålla en god stämning på skolan så att eleverna trivs, vilket i sin tur förebygger att problem uppstår hos eleverna. En skola hade också olika kulturella aktiviteter vilket kan skapa en god stämning på skolan. En del svagare elevgrupper på skolan deltar troligtvis inte i dessa aktiviteter, och framförallt inte den som har social fobi, då det förekommer uppvisningar och innebär att man hela tiden blir bedömd av andra.

Samtalskontakt med en kurator kan ses som förebyggande arbete anser flera kuratorer. Det kan vara förebyggande om eleven har lindrig social fobi och får hjälp genom att prata med kuratorn för att hitta dagliga strategier för att klara ut situationen. Om samtalskontakten med kuratorn inte hade funnits så hade eleven kanske behövt gå till BUP, vilket man eventuellt inte behöver om man har kontakt med en kurator. En kurator är ingen myndighet på samma sätt och elever kommer därför lättare frivilligt. De elever som är nöjda sprider ofta det vidare till sina kompisar, vilket gör att fler elever vågar prata om sina problem med skolkuratorn. Två kuratorer säger att de elever de har varit i kontakt med har haft social fobi väldigt länge.

Det är inte så att någon kan säga att det här började förra året eller när jag började nian utan dom upplever att så har det varit jättelänge, under många år.

6.3.3 Svårigheter i arbetet

På den här frågan svarade kuratorerna olika. Vissa svårigheter uppkom dock ett flertal gånger som t.ex. svårigheten i att få kontakt med eleven. Kuratorerna förklarade att det dels kan vara svårt att få eleven att komma till kuratorn men också att det kan ta ett par samtal innan man får grepp om hur eleven har det och vad eleven vill ha hjälp med. Det kan finnas tillitsproblem och man får som kurator ofta kämpa för att skapa ett förtroende så att eleven kommer tillbaka. Elever med social fobi kan skämmas och skuldbelägga sig själva och vara mycket ovana vid att prata med andra vuxna om hur man har det. En kurator beskrev att man ibland måste pussla för att få ihop det. Vid social fobi menade flera utav kuratorerna att elever ofta har svårt att beskriva sina känslor och sätt ord på vad det är som är fel. Det kan vara svårt för en elev med en fobi att förstå vad det är som händer och därmed ännu svårare att beskriva för sin omgivning hur det känns.

Respekt och integritet är ett tema som två kuratorer diskuterar. Kuratorerna menar att vi är olika som människor. Vissa är mer sociala än andra och att man måste få vara tillbakadragen

om man väljer att leva på det sättet. En kurator tror att människan har ett behov av sociala kontakter men menar också på att skolan kanske inte är den självklara sociala sfären för alla elever och att skolans personal inte kan tvinga elever till att vara sociala med andra på skolan. Det är viktigt att vara uppmärksam på den egna schablonen av hur en elev ska vara. Det måste anses okej att vara enstöring om man trivs med det. Samtidigt som det kan vara svårt för kuratorn att ibland acceptera och avväga, om eleven verkligen vill vara själv eller om man har övergett eleven. Det måste finnas en balans mellan individens integritet och kuratorns skyldighet att uppmärksamma de problem som kan uppstå hos elever.

Två kuratorer tar upp att det kan vara svårt när man känner att man inte klarar av eleven själv och slutligen bestämmer sig för att slussa vidare. De sa att det måste vara ganska illa för att eleven ska få akut hjälp inom vården och att det inte alltid går så snabbt som man skulle önska utan man möts ofta av köer i den situationen. En kurator beskriver även att det kan vara svårt att hitta tider för samtal. Eftersom det ofta krävs en timma åt gången och kanske en gång i veckan. Samtalen får inte heller kollidera med elevens schemalagda timmar, vilket ofta är ett praktiskt bekymmer.

6.3.4 Samverkan och samarbete

Samtliga kuratorer tycker att kontakten med föräldrarna fungerar bra. De menar att föräldrar för det allra mesta vill sitt barns bästa och att de aldrig har mött motstånd från föräldrarnas sida. Vid social fobi har föräldrarna oftast själva uppmärksammat elevens beteende och är ofta oroliga. Det kan uppstå problem om eleven är över 18 år, d.v.s. myndig och inte vill att föräldrarna kontaktas, men oftast går eleven med på det. Samarbetet mellan personalen på skolan anser kuratorerna fungerar väldigt bra. På skolorna försöker man informera varandra om elever men det finns bekymmer med sekretess på skolan, t.ex. så har skolsköterskan hälsosjukvårdssekretessen att följa. Kuratorerna säger trots allt att det inte brukar vara ett problem, om man frågar så får man för det mesta lov att prata med andra vuxna på skolan. Sen kan det ske misstag, det är inte alltid som alla lärare t.ex. får reda på hur det ligger till, vilket beror på att skolorna är väldigt stora.

Vi har en ganska bra fördelning på vem som gör vad /.../ vi jobbar inte riktigt på samma sätt men vi kompletterar varandra. En del elevärenden kan vi vara inne i allihop /.../ vi kan behövas alla på en gång men under en kort period. Vi har en ganska liknande människosyn, tror jag.

Det som oftast ställer till problem eller bekymmer är samarbetet med andra myndigheter menade samtliga kuratorer.

Elevers sociala nätverk är lättare att samarbeta med tycker jag, än vad det kan vara att arbeta med BUP och socialtjänsten. När man remitterar fungerar det bra /.../ men det är inte alltid så lätt att få igång ett samarbete.

Kuratorerna anser att det finns en tydlig gräns mellan skolan och andra myndigheter. Det anses även vara dålig uppföljning från bl.a. socialtjänst och BUP. Situationen kan också vara problematisk när en elev mår dåligt och samhällets resurser inte räcker till. En kurator menar att det kan påverka hennes arbete att behöva sitta kvar med elever för länge. Olika instanser kan också bedöma olika. Kuratorn kan göra en bedömning och sen gör socialtjänsten en annan. Detta problem kan uppstå eftersom socialtjänsten oftast vet mer om eleven och inte får berätta detta för kuratorn. I det stora hela så är ändå kuratorerna nöjda med samarbetet på olika nivåer, även om det givetvis alltid finns saker som skulle kunna bli bättre.

6.4 Analys

6.4.1 *Eliassons kunskapsteori*

Samstämmigheten hos kuratorerna kring begreppet social fobi tyder på att det finns vissa teoretiska kunskaper. Kuratorernas definition av social fobi stämmer överens med den definition som har presenterats i uppsatsen. Utöver definitionen så finns det en allmän osäkerhet kring social fobi och kuratorernas fördjupning i social fobi kan därmed anses vara begränsad. De flesta kuratorerna anser att deras kunskaper från början kommer från den teori de lärt sig under socionomutbildningen. Dock verkar det som att denna kunskap inte direkt kan hänföras till problematiken social fobi utan kännetecknas mer av en allmän grundutbildning. Den redogörelse som kuratorerna ger, skildrar att kunskaperna eller kanske snarare erfarenheterna kring social fobi kommer från praktiken. Några kuratorer nämner att erfarenheter i praktiken leder till att man söker litteratur på området. Detta förlopp stämmer väl överens med Eliassons modell, men om teori kopplas till praktiken i den mängd som Eliasson rekommenderar, sker troligen inte, vilket innebär att reflekterandet av den praktiska erfarenheten inte är tillräckligt hög för att nå praxiskunskap. De kuratorer som framförallt har uppmärksammat och arbetat med elever med social fobi borde utifrån kuratorernas egna utsagor tagit del av teorin på området och ha en mer likartad uppfattning om dess omfattning även om det kan skilja skolor emellan. Ingen nämner de vetenskapliga siffrorna, den

medicinska diagnosen etc. därmed tolkas detta som att kuratorerna inte ha tagit del av den vetenskapliga förankringen. Samtidigt utgår studien utifrån det som Eliasson hävdar, att vetenskapen i vårt samhälle tillskrids det sanna och överlägsna. Detta leder till att kuratorernas upplevelse av problemets omfattning antas mindre trovärdig.

Skolkuratorerna godkänner den egna kompetensen vad det gäller social fobi vilket grundar sig i skolkuratorns otydliga uppgift och ansvar på skolan. Kompetensen kan sägas räcka till då skolkuratoren styr sitt arbete självständigt och det saknas kontroll från högre instanser. Samtidigt finns det ett väldigt ansvar i att bedöma när dessa elever behöver remitteras vidare vilket utifrån kuratorerna många gånger upplevs som svårt. Ett dilemma kan vara att man aldrig kan veta om man gjorde rätt beslut eftersom man inte kan veta hur det skulle bli om man handlat annorlunda. Detta innebär att det kan anses lite för lätt att säga som kurator att man tycker att kompetensen räcker till.

På frågan om kunskaperna kring social fobi uppstod genom teoretisk eller praktisk erfarenhet svarar en övervägande del av kuratorerna att kunskapen om social fobi från början kommer från teoretisk kunskap men sedan blev det en förskjutning från teoretisk kunskap till praktisk erfarenhet då man värderar och känner sig tryggare med praktiken. Om inte frågan hade innehållit ordet teoretisk kunskap hade förmodligen svaret blivit annorlunda, för när kuratorerna pratade fritt kring sin erfarenhet och kompetens så nämndes i stort sätt bara de praktiska erfarenheterna.

Svaret på samspelet mellan teori och praktik skulle kunna variera beroende på hur länge personen har arbetat som socionom. Kuratorerna känner sig säkrare efter ett par år i yrket och arbetar till stor del utifrån tidigare erfarenheter vilket grundar sig på personens egna prövningar. Det finns en mentalitet som säger att man inte behöver lika mycket teori efter många år i yrket och detta kan inte förstås som praxiskunskap enligt Eliasson, eftersom praxiskunskap ständigt kräver reflektion och teoretisk grund. De som har lite erfarenhet av social fobi betonar de teoretiska kunskaperna mer än de som har erfarenhet. De med erfarenhet understryker i stället en hög grad av trygghet utifrån praktiken och teorin får inte lika mycket utrymme. Detta kan tolkas som att ju mer erfarenhet skolkuratoren får desto mindre använder hon sig av nyvunnen teori, vilket gör att möjligheterna att nå praxiskunskap blir allt mer avlägsen.

Resultatet på denna fråga bör i slutändan tolkas som att kuratorerna bedömer att man som kurator är i behov av båda kunskapskällorna. Det finns dock en möjlighet att man uppger att man använder sig av sina teoretiska kunskaper i högre utsträckning än man egentligen gör, för att kunna bekräfta det egna arbetet, vilket är mycket svårare att göra utifrån praktiken, d.v.s. de erfarenheter som skulle kunna omvandlas till praxiskunskap men som Eliasson menar tystas ner. Det kan också vara så att kuratorerna känner sig betydligt tryggare med erfarenheterna men att man känner att man inte skulle klara sig i praktiken utan sina grundkunskaper och när man ställer dem mot varandra så vill man varken ge den teoretiska eller praktiska kunskapen större betydelse än den andra. Skolkuratorerna är införstådda om betydelsen av förhållandet mellan praktik och teori i socialt arbete. Elissons modell kan anses vara en utopi som kuratorerna är väl medvetna om och det kan ses som något man strävar efter, men något som kuratorerna inte riktigt når upp till.

6.4.2 *Den kognitiva teorin*

En elev med social fobi kan enligt kuratorerna förstås utifrån den kognitiva teorin och skolkuratorns arbete likaså. Skolkuratorernas erfarenhet är att elever med social fobi har svårt att fokusera på skolarbetet då de har mycket tankar och känslor. Självcentreringen menar kuratorerna gör att man inte klarar av sociala sammanhang då man misstolkar situationer. Många skolmoment blir lidande till följd av elevens dysfunktionella tänkande menar kuratorerna. De tar bl.a. upp att grupparbeten som kräver samarbete kan bli lidande och att eleven inte vågar vara aktiv under lektionerna. Vid en redovisning kan eleven minnas hur det gick sist ett föredrag skulle hållas inför klassen, och de tankar och känslor som minnet framkallar gör att eleven återigen är med om en redovisning med t.ex. svettningar, skakningar, darrningar, rodnad och yrsel. Enligt den kognitiva teorin är fobin i detta fall att redovisa, vilket kan ha utlösts genom att individen vid en tidigare redovisning gjort bort sig och minns hur det kändes när t.ex. klasskamraterna skrattade åt framträdandet. Detta mönster försöker kuratorerna bryta, vilket kräver ett samarbete mellan elev, föräldrar och lärare.

Inte bara i skolan lider eleven av social fobi utan även på fritiden. Detta är något som skolkuratorerna känner till men de säger att de inte har så stor insyn i hur elevernas fritid ser ut, om de är ute och umgås med kompisar etc. Detta är något som uppmärksammas främst om eleven blir aktuell hos kuratorn. Det sociala nätverket kan bli betydligt mindre för barnet som börjar dra sig undan olika sociala sammanhang, då man är rädd för att bli granskad och

bortgjord. Negativa tankar som att festen blev misslyckad p.g.a. mig kan skapa ett kognitivt mönster som blir svårt att bryta. Känslan från festen släpper inte och nästa gång man blir bjuden på fest är det möjligt att man tackar nej för att på det viset undvika jobbiga situationer som skulle kunna uppstå. Att dessa negativa tankemönster är svåra att bryta uppger skolkuratorerna genom att berätta att de elever som de möter med social fobi har upplevt ångest väldigt länge och kuratorerna menar på att i slutändan kan det bli så illa att eleven inte går till skolan eller går hemifrån överhuvudtaget. Dessa elever kan därmed sägas gå miste om mycket roligt som händer i tonåren p.g.a. det dysfunktionella tänkandet.

Skolämnet livskunskap anser kuratorerna vara ett viktigt forum som kan hjälpa elever att sätta ord på känslor och ge möjlighet att tillsammans med andra formulera och spegla sina tankar om viktiga livsfrågor. Detta kan skapa ett sammanhang, stärka eleven och dess självkänsla, vilket kan jämföras med den kognitiva teorin, där samma processer är i fokus och tas upp till ytan. Livskunskap skulle kunna ses som förebyggande arbete i grupp om det leds av skolkuratoren.

Kuratorerna menar att elevens beteende oftast det som speglar hur eleven mår och trivs på skolan, vilket gör att eleven uppmärksammas och aktualiseras hos kuratorn. Det kognitiva synsättet kan användas av kuratorn för att förstå varför en elev beter sig på ett visst sätt, vilket enligt den kognitiva teorin grundar sig i elevens tankar och känslor. Språkanvändningen är en utav processerna i den kognitiva teorin vilket kuratorerna menar att man får jobba mycket med då elever med social fobi ofta har svårt att uttrycka sina känslor och tankar. De elever som själva tar kontakt med kuratorn för att de vill ha hjälp med att förändra sin situation kan kuratorn ofta hjälpa, det är svårare med dem elever som inte har insikt eller är motiverade.

Skolkuratoren arbetar framförallt med individuella samtal där man utgår från elevens nuvarande situation, och genom att eleven delger tankar och känslor får kuratorn en större förståelse för hur eleven kan bli hjälpt. När man arbetar med social fobi beskrev flera kuratorer att det handlar om att stärka elevens självförtroende i små steg. Det krävs att elevens tankar och känslor förändras gradvis för att t.ex. bryta elevens kognitiva scheman vid redovisningar. De små uppgifter och läxor som skolkuratorerna beskriver är en vanlig metod i den kognitiva terapin. Några skolkuratorer berättar om sitt arbete utifrån den kognitiva teorin och är därmed medvetna i det aktiva val som gjorts. Många psykiska sjukdomar som skolkuratorerna tar upp t.ex. ätstörningar och depression bygger på ett samband av tankar,

känslor och beteende, d.v.s. den kognitiva triaden, vilket också kan leda till ett undvikande av sociala situationer. Det kognitiva förhållningssättet kan därmed användas i kuratorsarbetet vid olika slags problematik hos eleverna och tycks vara en mycket populär metod bland kuratorerna.

7. Slutdiskussion

Syftet med studien var att belysa sex gymnasiekuratorers erfarenheter och arbete med elever med social fobi samt att föra ett resonemang kring skolkuratorers syn på social fobi utifrån psykiatrisk, kognitiv och kunskapsteori. Detta problematiserades utifrån en inkongruens mellan teori och praktik. Vetenskapen visar att social fobi är ett vanligt förekommande fenomen hos unga människor vilket inte återspeglas i kuratorernas erfarenheter. Uppsatsen har gett många svar då intervjuguiden har besvarat frågeställningarna men också skapat många nya frågor. Det har framkommit både skilda och gemensamma uppfattningar hos skolkuratorerna, men det är svårt med ett så litet underlag som sex kuratorer att dra några allmängiltiga resultat av studien.

Min förförståelse var att elever med social fobi är tillbakadragna. Antagandet om tillbakadragna elever med social fobi bygger på den litteratur som jag tog del av innan intervjuguiden utformades, vilket resulterade i att flera utav frågorna kom att utformas och riktas mot en elevgrupp med de egenskaperna. Kuratorernas berättelser om elever med social fobi stämmer väl överens med litteraturen men jag är inte längre säker på att social fobi enbart innefattar elever med de typiska karaktärsdragen. Kan stökiga elever också ha social fobi eller är det så att det finns andra psykosociala problem som vilseleder kuratorn emellanåt? Skolk och ogiltig frånvaro tas upp som det främsta tecknet på att barnet inte mår bra. En studie vid FoU-enheten i Stockholm visar att de som skolkar regelbundet har en betydligt sämre social anpassning i skola och på fritid i jämförelse med dem som inte skolkar. De menar att skolk är ett resultat av ett asocialt liv och inte en protest som grundar sig i att skolan inte är anpassad efter individens behov, vilket skolverket tidigare lagt fram (FoU 2004:1).

Forskningen pekar på att ungefär tio procent av unga människor upplever social ångest i olika situationer, vilket är en svår siffra att jämföra med kuratorernas praktiska erfarenheter då flera utav kuratorerna verkar utgå från den snävare formen av social fobi när det pratar kring ämnet. En förklaring till att kuratorer uppger en mindre andel elever som drabbade än

forskningen kan vara att det är mer konkret och uppenbart att utgå från de elever som är värst drabbade. Att uttala sig om den mer utbredda specifika sociala fobin som skulle omfatta betydligt fler elever kan tänkas vara komplicerat. Kuratorernas uppfattning av social fobi varierade mycket. Problemet tros kunna skilja mellan olika skolor och att det finns ett mörkertal. Det kan även vara så att forskningen når elever på ett annat sätt, då alla elever anonymt får svara på frågor kring social ångest. Kuratorerna kan ha svårt att upptäcka dessa elever då de ofta är bra på att dölja och ursäkta sig. En annan teori är att ångest tillhör mänskligheten och något som alltid har funnits, vilket ofta förknippas med olika biologiska personlighetsdrag, därför är det accepterat och svårare att se social fobi som en sjukdom. Social fobi är en relativt ny diagnos som media inte har uppmärksammats lika mycket som t.ex. ungdomar som skär sig, vilket kan ses som mer uppseendeväckande. Om social fobi varit mer omdiskuterat så hade det möjligtvis uppmärksammats mera.

Kuratorerna når inte det Eliasson kallar praxiskunskap i arbetet med social fobi. Detta kan bero på att kuratorerna inte har så mycket erfarenheter av social fobi. Studien visar endast på skolkuratorernas praxiskunskaper i relation till social fobi och kan inte anses rådande för deras övergripande arbete, men det finns en misstanke hos författaren att detta inte bara gäller problematiken social fobi eftersom de som har mest erfarenheter av det undersöka området är de som minst framhåller de teoretiska kunskaperna på olika sätt.

Det fria handlingsutrymme som kuratorerna förfogar över kan diskuteras, för var går gränsen för vad en kurator ska göra och vad som bör överlätas till professionella på området? Vilka uppgifter och metoder kan anses höra till kuratorns arbete och vem bestämmer dessa, då kuratorn är ensam i sin profession på skolan? I studien blev detta uppenbart i och med den kognitiva behandlingstanken som ofta togs upp. Ett reflekterande och inhämtande av teoretisk kunskap är vad Eliasson efterfrågar inom människovårdande yrken. Det tycks dock enligt en undersökning i FoU (2002:2) som att det goda mötet är ett ideal hos socialarbetare och att den individuella friheten innebär att socialarbetaren undgår teoretiska kunskaper. De två viktigaste drivkrafterna till att ta del av teoretisk kunskap liksom att använda sig av den anser Nordlander (2000) är motivationen hos den egna individen och förutsättningar. Därmed måste man ta hänsyn till om skolkuratorerna upplever att det ges tid och utrymme att söka kunskap och sätta sig in i den, vilket några kuratorer menar att de saknar.

Skolkuratorerna har en vag grund att stå på, då det finns lite forskning kring skolkuratorns arbete. Kuratorerna gör en bedömning av elevens tillstånd för att komma fram till om de kan hjälpa eleven eller om man ska slussa vidare, vilket måste skapa dilemman och vem vänder man sig till om man behöver råd. Blir det till någon annan med likvärdig professionell kompetens, till någon annan på skolan eller till eventuell handledare? Om man vänder sig till en annan skolkurator tyder det på att de praktiska erfarenhetsbanden är starka mellan socialarbetare, vilket två kuratorer tar upp som en utveckling av den praktiska kunskapen. Bortsett från den akademiska utbildningen så är kollegorna inom organisationen såväl som utanför organisationen, utan tvivel den största källan till kunskap (FoU 2002:2).

Det förebyggande arbetet sägs vara större på grundskolenivå och något som kuratorerna i stort sätt inte arbetar med överhuvudtaget. Social fobi utvecklas vanligtvis före gymnasieålder vilket innebär att det förebyggande arbetet främst borde ligga på grundskolan. Anledningen till att dessa elever inte har blivit hjälpa tidigare kan bero på att psykisk hälsa inte prioriteras lika mycket som insatser mot t.ex. droger. Kanske är det även så att man hoppas att eleven växer ifrån sin blyghet och att lärare istället för att hjälpa barnet, stjälp barnet genom att inte låta barnet utsätta sig för det som upplevs jobbigt i klassrummet. Det finns säkerligen en massa förklaringar till detta och gymnasiekuratorerna uttrycker olika former av resurser som betydande faktorer. Gymnasieskolan kan ses som en stor arbetsplats, som rymmer människor som med största sannolikhet kommer att utveckla olika problem och bekymmer. Utan ett medvetet och planerat förebyggande arbete menar D-Wester (2005) att risken är stor att skolkuratorns arbete utgörs av enbart akuta fall. Individuella samtal är det arbetssätt som används mest och hur det påverkar elevvårdens syfte är för mig intressant.

Samhället speglar många av de psykosociala sjukdomar som finns hos barn och unga idag, och förhoppningsvis har jag med denna uppsats uppmärksammat den ångest som många unga lever med dagligen. Det har varit intressant att skriva denna uppsats då det inte finns några studier sedan innan kring skolkuratorers erfarenheter och arbete med elever med social fobi. Vuxna måste ta sitt ansvar och inte blunda för ett tystlåtet barn som på insidan mår dåligt. Skolan har som uppgift att fånga upp elever och ge dem möjligheter i livet, men vare sig du är professionell, förälder eller anhörig, låt inte någon med social fobi gå obemärkt förbi.

8. Källförteckning

Bryman, A. (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Davison, G.C. & Neale, J.M. (2000) *Abnormal Psychology* (8th ed.). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.

D-Wester, Yvonne (2005) *Socionomen i skolan*. Stockholm: Gothia.

Svensk Facklitteratur (2002) *Elevhälsa – trygghet, lärande, utveckling*. Stockholm: Svensk Facklitteratur.

Eliasson, Rosmari (1992) *Egenheter och allmänheter*. Lund: Studentlitteratur.

Eskelinen, Irja (2001) *Skolkuratorn – kameleonten*. D-uppsats, Socialhögskolan: Lunds Universitet.

Eysenck, Michael (2000) *Psykologi- ett integrerat perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

FoU 2002:2 *Kunskap, erfarenhet och intuition*. En skriftserie från forsknings och utvecklingsenheten i Skåne. Lund: FoU Skåne, Kommunförbundet Skåne.

FoU 2004:1 *Skolk – sund protest eller riskbeteende*. En rapport från forsknings och utvecklingsenheten. Stockholm: Socialtjänstförvaltningen.

Furmark, Thomas (2000) *Social phobia: from epidemiology to brain function*. Uppsala Universitet.

Hellström, Kerstin, Hanell, Åsa, Liberman, Lisa (2003) *Rädd, räddare, ångest. När barn och ungdomar mår dåligt*. Stockholm: Prisma.

Hwang, Philip & Lundberg, Ingvar & Rönnerberg, Jerker & Smedler, Ann-Charlotte (red) (2005) *Vår tids psykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.

Jarlskog, Linda, Lindskoug, Maria (2002) *Social fobi i gymnasieskolan*. Examensarbete, Lärarhögskolan: Malmö Högskola.

Kearney, Christopher A. (2005) *Social anxiety and social phobia in youth. Characteristics, assessment and psychological treatment*. New York: Springer.

Kåver, Anna (1999) *Social Fobi. Att känna sig granskad och bortgjord*. Stockholm: Cura.

Lincoln, Tania Marie (2003) *Cognitive behavioural treatment of social phobia, bridging the gap between research and practise*. The university of Marburg: Germany.

Nationalencyklopedin (2000). Malmö: Bra Böcker.

Nordlander, Lars (2000) "Kunskapsutveckling i socialt arbete – en nyansering av en ensidig problembild". I Gigi Isacson (red.): *Kunskap, konst och kreativitet – om socialt arbete i praktiken*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Palm, Astrid, Andersson, Christine, Freeman, Arthur, Juhela, Pirjo, Palm, Ulf. (1994) *Kognitivt förhållningssätt. En psykologisk teori för samverkan med patienten*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ryen, A. (2004) *Kvalitativ intervju. Från vetenskap till fältstudier*. Malmö: Liber.

Stein, Murray B., Walker, John R. (2003) *Våga besegra din rädsla: om blyghet och andra sociala hämningar*. Stockholm: Svenska Förlaget.

Svirsky, Liv, Thulin, Ulrika, Öst, Lars-Göran (2006) *Mer än blyg: om social ångslighet hos barn och ungdomar*. Stockholm: Cura.

Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Wetterberg, Linda (2004:7) "Social anxiety in 17-year-olds in Stockholm, Sweden – A questionnaire survey". *South African Psychiatry Review*, s. 30-32..

Utbildningsförvaltningens rapportserie 2003:15 *Kuratorers arbete med elever läsåret 2003/2004*. Stockholm: Skolkuratorisenheten.

8.4 Bilaga A: E-post kontakter

E-post till Christer Allgulander som är docent i psykiatri vid Karolinska institutet i Solna.

2006-11-02

Hej!

Jag studerar till socionom i Lund och skriver en C-uppsats om social fobi bland barn/ungdomar. Jag har inte lyckats hittat några siffror på hur många barn som är drabbade av social fobi i Sverige. Finns det någon forskning kring detta? Jag läste i Aftonbladet om en undersökning på 230 gymnasieelever i Stockholm. Finns denna studie tillgänglig? Jag skulle gärna vilja veta mer.

Med vänliga hälsningar
Jenny Wennerström

Svar: 2006-11-04

Hej Jenny,
Här kommer artikeln om vår studie bland 17-åringar i Stockholm. Mycket mer finns nog inte, du kan möjligen kolla med professor Anne-Liis von Knorring, barnpsykiater i Uppsala.
VH Christer A

E-post till Anne-Liis von Knorring som är professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Uppsala universitet.

2006-11-04

Hejsan!

Jag studerar till socionom i Lund och håller på med min C-uppsats om social fobi bland barn/ungdomar. Jag har inte lyckats hittat några siffror på hur många barn som lider av social fobi i Sverige. Känner du till någon forskning kring detta? Tacksam för svar.

Vänliga hälsningar
Jenny Wennerström

Svar: 2006-11-16

Hej!
Vad jag vet finns ingen epidemiologisk studie i Sverige av barn vad gäller social fobi. Däremot finns det på vuxna. En avhandling som Ina Marteinsdottir gjorde här i Uppsala. Dessutom har även någon på psykologiska institutionen i Uppsala också disputerat på ämnet (vuxna).

Mvh A-L

8.1 Bilaga B: Diagnosen DSM-IV

- A. En uttalad och bestående rädsla för en eller flera olika sociala situationer eller prestationssituationer som innebär exponering för okända människor eller risk för kritisk granskning av andra. Detta grundar sig i en rädsla för att bete sig på ett förödmjukande eller pinsamt sätt eller visa symptom på ångest. (Obs: Hos barn måste det finnas belegg för att barnet har en åldersadekvat förmåga att relatera socialt till bekanta personer, och rädslan måste visa sig också i kontakter med jämnåriga, inte enbart vid kontakt med vuxna.)
- B. Exponering för den fruktade situationen framkallar så gott som alltid ångest, vilket kan ta sig uttryck i en situationellt betingad eller situationellt predisponerad panikattack. (Obs: Hos barn kan ångesten ta sig uttryck i gråt, vredesutbrott, eller i att barnet blir stelt av skräck eller undviker samvaro med främmande människor.)
- C. Insikt om att rädslan är överdriven eller orimlig. (Obs: Behöver inte gälla hos barn.)
- D. Den fruktade sociala situationen eller prestationssituationen undviks helt, alternativt uthärdas under intensiv ångest eller plåga.
- E. Antingen stör undvikandet, de ångestladdade förväntningarna eller plågan i samband med de fruktade sociala i betydande grad ett normalt fungerande i vardagen, i yrkeslivet/studierna, i sociala aktiviteter eller relationer, eller så lider personen påtagligt av att ha fobin.
- F. Hos personer under arton år ska varaktigheten vara minst sex månader.
- G. Ångesten eller undvikandet beror ej på direkta fysiologiska effekter av någon substans eller någon somatisk sjukdom/skada och förklaras inte bättre med någon annan psykisk störning.
- H. Om det samtidigt föreligger någon somatisk sjukdom/skada eller någon annan psykisk störning eller sjukdom så har inte rädslan enligt kriterium A något samband med denna; t ex rädslan gäller inte talsvårigheter vid stamning, skakningar vid Parkinsons sjukdom eller uppvisande av onormalt ätbeteende vid anorexia- eller bulimia nervosa. (Svirsky, 2006, s. 22)

8.2 Bilaga C: Intervjuguide

1. Vad har du för utbildning?
2. Hur länge har du arbetat som skolkurator?
3. Hur ser du på dina kunskaper kring elever med ångeststörningen social fobi?
4. Vad innebär begreppet social fobi för dig?
5. Vilken erfarenhet har du av social fobi utifrån drabbade elever på skolan?
6. Hur har du fått kunskap om social fobi, från teori till praxis eller tvärtom?
7. Vilken betydelse har dina teoretiska och praktiska kunskaper i förhållande till varandra?
8. Vilken form av kunskap känner du störst trygghet i att använda?
9. Hur väcks en misstanke om att en elev är drabbad eller håller på att utveckla social fobi?
10. Hur aktualiseras elever som är tillbakadragna?
11. I vilken grad anser du att tillbakadragna elever uppmärksammas i jämförelse med utagerade elever?
12. Hur arbetar du för att motverka en utveckling av social fobi?
13. Hur skulle du agera om en elev visade tecken på social fobi?
14. Vilka svårigheter stöter du på i arbetet med social fobi på skolan och i mötet med elever?
15. Hur ser samarbetet ut med andra professionella och personer i elevens närhet?

8.3 Bilaga D: Introduktionsbrev

Hej!

Lund 2006-11-14

Jag heter Jenny Wennerström och studerar sjätte terminen till socionom vid Lunds universitet. Under hösten skriver jag min C-uppsats som är en delkurs i fördjupningskursen socialt arbete med barn och unga.

Vid tidigare telefonkontakt tackade ni ja till att delta i en intervju kring barn med social fobi. Syftet med studien är att undersöka hur skolkuratorers tänker och beskriver arbetet med gymnasieelever med social fobi. Undersökningen kommer att utföras genom intervjuer med sex kuratorer från olika gymnasieskolor.

Jag vill understryka att arbete kommer att genomföras på forskningsetiska principerna med informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Arbetet kommer att innebära största möjliga anonymitet för dig som intervjuperson. Din identitet kommer inte att avslöjas genom vare sig citat eller uppgifter i uppsatsen.

Att medverka är frivilligt och du kan när som helst under arbetet ändra dig vad det gäller deltagandet i undersökningen. Deltagande parter kommer även få möjlighet att ta del av studien efter avslutat uppsatsarbete.

Under uppsatsarbetet har jag handledaren Anna-Lena Strid som stöd och hjälp. För ytterligare frågor, hör av dig, annars ses vi under vecka 47 enligt överenskommelse. Jag ser fram emot ett intressant och givande samtal med er!

Vänliga hälsningar
Jenny Wennerström

Kontaktuppgifter:
Tfn: 073-XXXXXXX
E-post: jenny.wennerstromXXX@student.lu.se